

* *

Հա՛ ծայր տրուա, ծայր արեւ
 Սեբաստիոյ խորհրէմ,
 Հայ հայրեմիք քո վերեւ
 Ծաթեց փառափառ Օղջղմբո՛ր:
 Օ՛մ, թող սղորտիդ սուրբ կիկիառ
 Միշտ ճուագէ՛ գՄըխիթար:

Հ. ԱՐՄԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Հ Ա Ն Ք

ԵՒ ԻՐԵՆԵՍ ՍՏՈՒԿԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Ծար- տես էջ. 154)

Դաճանակ

ԱՂԱՆԱԿ բառն ալ որ կը սեփա-
 կանուի ընտրի և ազնիւ հանքի մը՝ իրր ա-
 նուն, հնչմամբ շատ նման է պարսկ. հոմա-
 նիչ **خند** = տէհնէ¹, **خند** = տէհնէ, շատ
 հաւանական է որ ըստ տառադարձութեան
 կանոնի պարսկերէն առաջին հոմանիչը տէհ,
 Անճ փոխադրեր են հայերէնի՝ Իահանակ (տա-
 է = ա, հ = հ, ն = ն, է = ա, ճ = կ)։ Գաղ-
 և Հայ բառարաններու մէջ Դաճանակի գաղ-
 իրը հոմանիչ Malachite² բառն գործա-
 ծուած է։

Այս հին բառը նախնեաց գրութեանց մէջ
 նոյն կը համարուի Զմրուխտի, Նափիւղայի,

1. Գէորգ Դպ. Տէր Գովհանէսեան Պալատ-
 ցւոյ հմտալէց Պարսիկ-հայ բառարանը, յիշեալ
 բառին վրայ հետեւեալ հետաքրքրական տե-
 ղեկութիւնը կու տայ. «Է տեւակ իմ քարի,
 որ լինի գոյնզգոյն. որոյ լաւն այն է, զի իցէ
 երկնագոյն և փայլուն. սա լինի և զեղնագոյն.
 Հանք որաւ է ի կղզւո՛ն Նիպրոսի, որոյ և մի
 տեսակն գալը լինի, զոր Մոռլի կոչենք և տե-
 սակ մի եւս լինի խայտ, զոր Դափնոսի անուա-
 նեն. նաեւ տեսագոյն և կարմրաշորթ եւս լինի».

Սարգիսոնի և Սուտակի հետ. բայց այժմ
 իւրաքանչիւրը առանձին հանք կը նշանա-
 կեն։

Ի Ս. Գիրս այս բառը երկու տեղ յիշուած
 կը համարուի, նախ Մենդ. երկրորդ Տոր.
 մէջ։ Աը կարգաւք ի մերն.

«bi amon t'apostolab և ալծ դաճանակ»
 Մենդ. Բ. 12. Եօթանասնից մէջ.

«... καὶ ἐκεῖ ἔστιν ὁ ἀνθράξ καὶ ὁ λίθος
 ὁ πράσινος»։ Իսկ Վուլկադան.

«... ibi invenitur bdellium, et lapis
 onychinus»։ Թողով միւս երոսպական լե-
 զուներն՝ յիշեալ գաղղիականն.

«... c'est là aussi qui se trouve le
 Bdellion, et la pierre d'Onyx».

Ահն յայտնի կ'երեւի թէ յիշեալ պարբե-
 րութեանց մէջ Դաճանակ բառն շատ շփո-
 թուած է. ըստ Վուլկադայի պէտք էր նաեւ
 մերն դրած ըլլար եղրեմի կամ եղրեմիսար.
 Դարձեալ. մեր Դաճանակ բառն յն. եօթա-
 նասնից յոթնուց = պրափնոսի չի համա-
 պատասխաներ. վասն զի յն. Դահանակի հո-
 մանիչն է μαλαχίτης. ի բաց առեալ եօթա-
 նասնից թագմանութիւնն, միւս բազմադե-
 ղութեան աստուածաշունչ մատենաւք ըստ Վուլ-
 կադայի Ս. Գրքի յիշեալ պարբերութեան
 բառն՝ ամէնն ալ եղրեմիսար թարգմանած
 են. անուշտ երբ. բնագրին հաւատարիմ
 մնալու համար։

Տոգրիթայ մէջ յիշուած Դաճանակ բառին՝
 եօթանասնիցը նոյն բառը չի գործածեր, այլ
 ուրիշ բառ մը. զոր օրինակ մերն կը գրէ.

«... քարեղ և դաճանակ և սարդիոն ա-
 կամք կազմեցին»։ Տոգր. ԺԿ. 22.

«... ἐν βηρύλλῳ καὶ ἀνθρακί, καὶ λίθῳ
 ἐκ Σουφείρ փηλογογηθίσονται».

Եւ ահաւասիկ հոս հայերէն Դաճանակ բա-
 ռի հոմանիչն կը փոխուի և փոխանակ ըստ
 վերոյիշեալ պարբերութեան լիծօ՝ ὁ πράσινοξ
 դրուած է ձնթրաւի = անթրաքի.

Եւ քանի որ առ նախինս այս բառի գոր-
 ծածութիւնը շատ շփոթուած է, լաւագոյն

որոս լաւագոյնն արտադրի յաշխարհն Ֆաւն-
 ւաց (իսկ ըստ արդի հանրամատչեալութեան
 թերեւեցողի մօտ ի Սիպերիա . լմոռնաւք
 ըսելու որ նաեւ Եւքսիդէոյ մէջ կը գտնուի այս
 ազնիւ հանքէն թէեւ ոչ առատութեամբ), յոյր
 ապա ապի Տիհնեմի Գիդեմի)։

2. Գաղ. բառն յն. μαλαχίτης, ի μαλάχη (Մա-
 լաչ, անոր գոյնն բնիկաւարուն համար) բառէն
 փոխ առնուած է։

է, ըստ արդի բանասիրաց Դանիմակ բառը սեփականել զդ. *Malachite* :

Գալուսաքար

Ընտիր կազմուած է այս բառը և գործածուած է. Մէնէվիշեանի Հանքաբանութեան մէջ. ըստ բառիս սեփական գաղ. *Adinole*, *Pétrosilex*, և այլն Հոմանիշներուն, գալլա-խաղի նման Հանքս ուրիշ յորջորջումն պէտք էր ունենալ ինչպէս Հ. Քալուսի կոչած է ըստ գաղ. երկրորդ Հոմանիշին Գալլաաքարիս (ստուգ. լատ. *petra* քար, և *silex* գալլախաղ, որով ըստ նիւթական թարգմանութեան կը կազմուի Գալլաաքար. Նորայր Բիւզանդացւոյ և Նուպարի բառարանը կը գործածեն ուրիշ նոր բառ մը *Lithomachydrum*, անշուշտ լատ. առաջին բառն փոխելով լիթամ և երկրորդը կալծրաքիլ. բայց Մեծարդոյ Հեղինակին այս բառն լայնարար առելի ամէն գալլախաղի նման Հանքերն նշանակելով, անշուշտ կը ներուի ենթադրելու որ, լաւագոյն է այն բառն իւր ընդարձակ իմաստովն ձիայ և Դաշտաքար նորակազմ բառն ալ մի միայն Հոծ *Albite* (ըստ Հ. Քալուսեայ Արքար) որ է Հոմանիշ *Adinole*ի, սեփականութի, ինչպէս արդէն գործադրուած է Հ. Մէնէվիշեանի դասադրէին մէջ :

Գծիսաքար

Ի նախնեաց կազմուած բառ մը չէ, այլ ժամանակակից բանասէր Հեղինակներէ, և է զուտ թարգմանութիւն լատ. Հոմանշական *Lapis infernalis*, որ է գաղ. *Pierre infernale*. Ահա չէ Գծիսաքարը շփոթել թարանաքարի Հետ, վասն զի երկուքն ալ տարբեր և որոշ Հանքերու սեփականուած են. Առաջինն կը նշանակէ այն քիմիական բաղադրութիւնը որ ուսուցիական անուամբ կոչի Քիմիստոս արծաթոյ *Nitrate d'argent*, որով Վէրբեր կը տալեն. իսկ երկրորդը որ զդ. կոչի *Pierre à caustère* կը նշանակէ կիզիչ կալիՀանքն *potasse caustique*, որ խաբան բանալու կը գործածուի. Այս երկու մարմինները ըստ իրենց արգասեաց իւր Հոմանիշ կարելի է Խարանաքար և Գծիսաքար կոչել. բայց ըստ իրենց ունեցած տարբեր և որոշ քիմիական բաղադրութեանց բաւազոյն է նոյն երկու բառերն Հոմանիշ չընդգու-նել, ինչպէս եւրոպացիք եւս չեն ընդունած :

Դիդիմ

Ներքաշնակ բառերու շնորհքէն Հեռու, ա.

տարահնչուն տառադարձեալ բառ *Didyme* [յն. ձիմյոս = երկուորեակ] Հոմանիշին. ու մանք սոյն բառը տառադարձուցած են Դիւդիմ, որ անշուշտ աւելի բնիկ կամ Հայա-Հնչակ ներդրանակութեան կը մերձենայ. Սոյն բառը կը նշանակէ 1842ին գտնուած քիմիական պարզ մարմին մը, որ երկու առանձին նիւթերէ, այսինքն Կանթանէ և Կերտոնէ բաղկացած ըլլալով, եւրոպացիք կրկին կամ երկուորեակ իմաստ տուող վերոյիշեալ բառն սեփականած են անոր. և ի Հայումս ըստ եւրոպացւոց կարելի չէ՞ փոխանակ տառաձայն Դիդիմ կամ Դիդիմ, թարգմանաբար անուանել կրկնամանք :

Դորշուքար

Նոր շինուած բառ մ'է, Հոմանիշ զդ. *Pierre lithographique*. Դորշուքարի պակաս չեն հետեւեալ նոր և նոյնանիշ բառերն Վիսագրութեան քար, Վիսագրական քար և Տպագրաքար; վերջինս ստիպուեցանք կազմելու, խոյս տալով Վիսագրութեան քար (որ է թարգմ. յունեխառն գաղ. յիշեալ բառին) երկայն Հոմանիշ բառէն. Այս գտնազան Հոմանիշներու ամենէն ընդունելին, գործածողաց Հաշակին և ընտրութեան կը թողուի :

Եղեգնաքար

Այս բառը մի միայն Ցայտն. ԻԱ. 20 Համարին մէջ գործածուած կ'երեւի. ոմանք Եղեգնաքարը Հոմանիշ կը Համարին Եղեգնաքարի, ինչպէս կը տեսնուի Հայկդ. բառ. մէջ, որ կը գրէ. « Եղեգնաքար Օնչիւօս. *Oncychnus lapis*, *jaspis* . . . Գրի և Եղեգնաքար, Եղեգնաքար, փոխանակ գրելոյ Եղեգնաքար. Խաի և Եղեգն » : Բայց ըստ Ս. Գրոց վերոյիշեալ պարբերութեան՝ այլ է Եղեգնաքարը, և այլ Եղեգնաքարը. մերն կը գրէ .

« . . . հինն առաջին պարսպին յասպիս, երկրորդն՝ յափիլա, երրորդն՝ պղնձագոյմ, չորրորդն՝ զքրմիկտ, հինգերորդն՝ Եղեգնաքար . . . » 86. բնագիրն .

« . . . 6 θεμελιος ο πωτος, 7 ασις = Եասփիս, 8 δευτερος, 9 σάφειρος = Եասփի-րոս, 10 τριτος, χαλκιθδων = խալգիտոն, 11 τέταρτος, σμαράγδος = սմարագոս, 12 πέμπτος, σαρδόνιος = սարոսոնիքս » : Վարկաշան .

« . . . Fundamentum primum, jaspis: secundum, sapphirus: tertium, calcedonius: quartum, smaragdus: quintum, sardonys. — Գաղղիական թարգմանութիւն .

« . . . Le premier fondement était de jaspe; le second, de saphir; le troisième, de chalcédoine; le quatrième, d'émeraude; le cinquième de sardonix ». — Երրայա-
կանն.

հաշիֆ = היסוד הראשון

սաֆֆիր = השני ספיר

գառտգտանա = השלישי כרפנדא

պարէքէթ = הרביעי בקת

. չոհամ = החמישי שהם

Ուրեմն յն. լա. և ասոնց հետեւողութեամբ նաեւ ուրիշ արդի նորոգական լեզուով Աստուածաշունչ մատենաներու մէջ, մեր եղեգնաքարի հոմանիշ կը գտնեմք Սարտոսիքս և ոչ Սիւքս, եթէ եօթանասնիցն Ոմիքս գործածած ըլլայ, այն ատեն անհիշէր Ներեգնաքարը եղբմաքարի հոմանիշ համարելն: Ըստ երրայական բնագրի այս երկու բառերն կրնան հոմանիշ համարուիլ, քանի որ, ինչպէս տեսանք նոյն պարբերութեան մէջ, փոխանակ Սարտոսիքսի կը գործածէ Շոհամ **סהש**, որ կը նշանակէ եղումգն կամ եղմգնաքար: ուստի եթէ Հայկազեան բառարանն հետեւելով երբ. բնագրին եղումգն և եղեգնաքար հոմանիշ համարած է, ամենեւին չէ սխալած:

Յիշեալ Սարտոսիքս օքթօնօսք բառին, այժմ մեր մատենագրութեանց մէջ չի սեփականուիր եղեգնաքար այլ Սարդեղումգն [Հմմտ. Հ. Քաջունի և Նորայր Յիւզ. բառարաններու Sardonix բառն], Բայց հետեւողութեամբ նախնեաց լաւագոյն է անոր նաեւ եղեգնաքար ալ սեփականել, որով այս քննադատեալ բառը գրականութեան մէջ թափառականութենէ ալլ եւս դադրած կ'ըլլայ:

Շարադարեղի

Հ. Ս. ԵՐԵՄ.

ԱՐԱՔՍ. — Ժողովարդ և ըմտիր գեղեցկատիպ պատկերմերով զարդարուած կիսամեայ Ռուսահայ Ռամզէս, տեղագրական, պատմական, և այլն:

Հասցէ՝ Rédaction de la Revue "ARAKS",

ST. PETERSBOURG

(Russie)

ԵԴՄՈՆԴՈՅ ԴԷ ԱՄԻՋԻՍ

Հ Ա Ռ Ե Բ

(Շար. mhu էջ 156)

Գ.

ԱՂՋԻԿԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

(1894)

ՄԵՐ մեծագատիւ կրթութեան պաշտօնէին Օգնականը, ուլից յանձնել ինծի նաեւ այս տարի պատուաւոր և ցանկալի պաշտօն մը, իրեն անունովը և իրեն ընկերակիցներուն՝ ես պէտք է ուրախակից ըլլամ ձեզի հետ, պէտք է բւեմ ձեզի թէ որչափ սիրելի է նաև մեզի այս գեղեցիկ օրը, սրուն մէջ Տուրին քաղաքը կը տօնէ և կը պատուէ իր ուսումնասէր աղջիկները, և ինչպէս մեր սրտին մէջ կը ցոլանայ աշխոյժ գուարթութիւնը՝ որ կը փայլի ձերինն մէջ:

Բայց, ձեզի տրուած մրցանակին իրաւքնէ արծնատուր ըլլալու համար, վայելուչ է որ, բաց ի վարձատրուած ըլլալու ուրախամիտ խրոխտումէն, ուրիշ մտածութիւններու, ուրիշ զգացումներու բանաց դուք ձեր հոգին: Դուք պարտք մը ունիք կատարելու այսօր, զոր ես ձեզի կ'անհաղթեմ, սիրոյ և երախտագիտութեան պարտք մը, զոր ձեր ընտրեալ իմացականութիւնը և ձեր ազնիւ սիրտը պիտի ըմբռնէ, անտարակոյս, և պիտի կատարէ նոյնհետայն:

Դարձուցէ՛ք մտածում մը ձեր այն ընկերներուն, որոնց, ձեզի նման վարձատրուած ըլլալու համար, չպակսեցան բարի կամք և միտք, այլ ժամանակը, կամ օգնութիւնը, կամ բազը. բազդին այն թեթեւաստը, որ պէտք է, նաև զարոցական մրցումներու մէջ, ինչպէս ամէն մրցումի, յաղթելու համար. դարձուցէ՛ք սիրալիք մտա-